

פנחס פולונסקי

מה יש לנו ללמוד מהחילוניים**ראשי-פרקים**

- א. הלומד מכל אדם
- ב. למהלך האידיאות בישראל
- ג. הציונות החילונית
- ד. איחוד הזרמים בישראל
- ה. האידיאולוגיות, ניצוצותיהן וקליפתן
- 1. אידיאולוגיות שיש בהן ניצוצות מוסכמים
- 2. אידיאולוגיות בעלות ניצוצות בלתי מוכרים

א. הלומד מכל אדם

שניים מתלמידי ישיבת מרכז הרב השתתפו ב"סימפוזיון להבנת הדתית" בקיבוץ עין חרוד באמצע שנות ה-60. בתוך הדיון נשאלו: "מה אתם יכולים ללמוד מאתנו?" כשסיפרו את המעשה לרב צבי יהודה קוק זצ"ל אמר להם: "יכולתם ללמוד מאנשי המקום: אהבת הארץ, עמל כפיים, יחסי חברה ודברים יפים אחרים הקשורים למהלך היחסים בין אדם לחברו".

באיזו מידה נכונים הדברים גם כיום? והאם גם מזרמי היהדות הרפורמיים והקונסרבטיביים יש לנו מה ללמוד? הציונות הדתית – אולי בעקבותיו של הראי"ה קוק זצ"ל - ספגה ולמדה מהיהדות החילונית ערכים רבים, וחלק מהם למדה לשכלל ולבצע, כגון: כיבוש הארץ ויישובה, בניין המדינה, פיתוח החקלאות, צבא, כלכלה. אלו הם ערכים דתיים שאת חשיבותם ואופן ביצועם למדה הציונות הדתית מהזרמים החילוניים. אין להתעלם מכך, שכיוון השפעה זה הביא בכנפיו נטישה של עולם התורה והדת – כביכול, מעבר של צעירים אל "המקור".

כיום חווים אנו, לכאורה, תופעה הפוכה. הציונות הפעילה יוצאת מקרב הציבור הציוני-דתי. אולי ניתן לומר שהציונות הדתית החזירה לידיה את הניצוץ האלוקי, טיהרה אותו מקליפותיו, העמיקה את צדדיו התיאורטיים וביססה את הפן המעשי שבו. לכאורה, משנתהפכו היוצרות, שוב אין לה לציונות דתית מה ללמוד מהזרמים החילוניים. האמנם!?

ב. למהלך האידיאות בישראל

במאמריו "למהלך האידיאות בישראל" ו"למלחמת האמונות והדעות" פרס הראייה קוק את תורתו בעניין תהליך התפתחות היהדות. יש לראות בדבריו מספר תהליכים שבהם נתון עם ישראל.

תהליך 1 [עובדת]: המצב הנתון – חלק מעם ישראל עוזב את הדת והופך ל"חילוני" ומאמץ לעצמו אידיאולוגיה (תנועה) לא דתית. במילים אחרות: לפנינו נטישה של יהדות היסטורית לטובת תורה חילונית מסוימת. לדעת הרב קוק, מספר גדול של יהודים הנמשכים לרעיון מסויים, מוכיח שהרעיון טומן בחובו ניצוץ של הטוב והאור האלוקי, והוא זה אשר מושכם. הסיבה לנטישתה היא לא רק מפני "משיכת הניצוץ", אלא גם בגלל שאותן נשמות אינן מוצאות ביהדות היסטורית את הניצוץ הזה. בתורה חילונית זאת קיים ניצוץ זה של האור האלוקי פועל, ואילו ביהדות הריאלית הוא איננו.

אבל חוסר ניצוץ זה ביהדות היסטורית אינו מוכיח את חוסרו ביהדות האידיאלית. הוא קיים שם, אלא שיש למוצאו ולהחיותו, ועל ידי זאת לנתק את היהדות ההיסטורית. היהדות ההיסטורית איננה שלמה בהשוואה ליהדות האידיאלית. הניצוץ המסויים הזה איננו פעיל בה ואינו מאיר ביהדות ההיסטורית. חוסר פעילות זה, הוא שהביא לעזיבה. לכן מציע הרב קוק לא לגנות את הנוטשים, אלא לקיים את התהליכים הבאים:

תהליך 2: למצוא ולברר את הניצוץ האלוקי בתוך התורה החילונית הזאת, שהרי חייב הוא להיות בתוכה. כדי לקיים "בירור" זה אנו צריכים הרבה סובלנות [= הערכה כלפי הרעיונות הבסיסיים של היהודים המשתייכים לתנועה החילונית הזאת], וגם שייכות עמוקה של "מחפש הניצוצות" לתנועה החילונית הזאת ולרעיונותיה [דבר שהוא בקושי קיים אצל מי שקיבל רק השכלה יהודית מסורתית].

תהליך 3: השגת הניצוץ הזה ביהדות האידיאלית, שאף בה הוא חייב להיות. כדי לקיים תהליך זה צריכים הבנה עמוקה מאוד ביהדות, במיוחד בעולם הרעיון והמחשבה ("האגדה") וכשרון לתרגם את הרעיונות המסורתיים למושגים מודרניים.

תהליך 4: טיפוח ופיתוח הניצוץ הזה ביהדות הריאלית – "להדליק" בתוך היהדות את "המנורה", שהיתה בו, אך לא פעלה ולא האירה. לתהליך זה אנו

צריכים הרבה כשרון ארגוני, הסברתי, חינוכי וגם מעשי. לאחר מכן יתחיל, לפי דעת הרב קוק, התהליך הבא:

תהליך 5: השיבה ליהדות של אותן הנשמות ה"חרדות" לניצוץ הזה. כיון שמהלך רעיוני זה מתמשך מעבר לדור אחד, הרי שלא מדובר באותם שעזבו את היהדות בתהליך 1. לאלה תועיל רק הבנתן של סיבות הנטישה ותיקונה של היהדות הריאלית. בסופו של התהליך, לא רק סובלנות נצטרך להביע כלפי הנוטשים, אלא גם הודאה על סיועם בתיקון עצמנו ותורתנו.

מאידך גיסא, בוודאי שהקליטה תהיה וצריכה להיות רק כלפי הניצוצות האלוקיים הקיימים בכל אידיאולוגיה, ולא כלפי הקליפות - האלמנטים השליליים שבה. דומה, שבדרך האימוץ ללא כל סינון נקטה התנועה הריפורמית ביחסה לעולם הנוצרי, ודרכה אינה דרכנו. כוונתנו היא לברר את הניצוץ, להעבירו דרך מקורות היהדות ושורשיה, ורק אחר "גיורם" של הניצוצות האלה לפתח את היהדות על בסיסם.

ג. הציונות החילונית

התהליכים שמנינו לעיל, 1-5, כולם התממשו בתנועה הציונית. כאמור לעיל, לדעת הראי"ה קוק, הניסה הציונות החילונית את הנשמות היהודיות מן היהדות, מפני שהיה לה ניצוץ אלוקי של חידוש החיים היהודיים הלאומיים. ביהדות הריאלית באותה התקופה לא היה רעיון זה קיים. עם פיתוחו של הרעיון הלאומי אצל הראי"ה קוק ואצל תלמידיו הואר הרעיון הציוני ביהדות, והחל למשוך את הנשמות היהודיות החרדות "לארץ ישראל ולבניית העם והארץ" ליהדות, והפך אותן ליותר דבקות ביהדות הריאלית.

תהליך מעין זה עבר על רבים מיהודי רוסיה שהשתתפו בתנועה הציונית המחתרנית. בתחילה הם היו רחוקים מאד מן הדת. הם באו ליהדות דרך הרעיון הציוני, ורעיון זה הוא שעורר בהם את הרצון ללמוד את מורשת ישראל, כדי לחזק ציונותם. הציונות החזירה אפוא ליהדות את אותן הנפשות שהיא עצמה הוציאה מהשיבות בתחילת המאה ה-20.

תופעה אחרת שקרתה היא, שהתנועה האנטי-דתית הפכה להיות פוסט-ציונית. תופעה זו הינה המשכה של הקודמת. אכן, הנשמות הנמשכות לניצוץ חיי הלאום שבו ליהדות, אבל גם אותן נשמות שנתרו רחוקות מהדת היום נמשכו לאור האלוקי, אך לא אל הניצוץ של ארץ ישראל. מי שהיה חרד

לארץ ישראל, עזב את החילוניות ועבר לצד המסורת-דתית. חידוש הרעיון של חיי הלאום ביהדות נטל את הנשמות הציוניות מקרב החילוניים והשיבן לחיק היהדות.

ציבור חילוני גדול נעשה פחות ציוני, בגלל שהיהדות הפנימה בתוכה את הניצוץ מהציונות, ודבר זה משך נשמות ציוניות אל כיוון דת. ממילא, בקצה החילוני של העם היהודי-הציוני נשארו פחות ופחות אנשים.

נמצא שבאופן פרדוקסלי, דווקא הציונים הדתיים הם ה"אשמים" כביכול ביצירת הפוסט-ציונות. פוסט-ציונות של חילוניים היא מעין צלי"ש לפעולתם של הציונים הדתיים.

ד. איחוד הזרמים בישראל

שלוש קבוצות הן בעם היהודי: האורתודוקסים, אנשי התורה והמצוות; ציונים השואפים לחידוש חיי הלאום; ואלה הדורשים ערכים כלל-אנושיים, אוניברסליים. במצב האידיאלי צריכים כל שלושת הכוחות הללו – האלוקי, הלאומי והאנושי – להתאחד ולשלוט בהרמוניה בחיינו וברוחנו. האינטגרציה בין שלושת הזרמים הללו הינה "שיקום היהדות", וההתקדמות לקראת המימוש השלם של היהדות האידיאלית.

היהדות האידיאלית לפי זה איננה המשכה של היהדות האורתודוקסית בלבד, אלא מכלול של שלושת זרמי ההגות האלה. בשמונים השנים האחרונות היינו עדים, כאמור לעיל, ל"אינטגרציה רעיונית" של "היהדות האורתודוקסית" עם "היהדות הלאומית" - ערכים לאומיים הוחיאו ונקלטו בתוך הקבוצה האורתודוקסית. בשלב זה טרם נקלטו במלואם הערכים של הקבוצה השלישית, הערכים האוניברסליים.

והנה, דווקא זרם שלישי זה נתלה לעתים רבות בתנ"ך, ורואה עצמו כממשיכם של נביאי ישראל, ישעיהו, עמוס וכו'. מסתבר, שהאוניברסליזם הזה הינו למעשה אוסף גדול של ניצוצות הקדושה שנותר בציבור הלא-מאמין, בדיוק כפי שראינו לעיל שהלאומיות אף היא אוסף כזה של ניצוצות קודש. כשם שציבור דתי גדול הצליח להצית מחדש בתוך תוכו את ניצוץ חיי הלאום ולעכל את רובו של האוסף הגדול הראשון של ניצוצות הקדושה, כך עתיד הוא לקלוט אל תוכו את האידיאלים של הציבור האוניברסליסטי. כשם שהעשורים

הקודמים הוקדשו להפנמת הרעיון הלאומי, כך צריכים העשורים הבאים להיות נכונים לעיכול הניצוצות האוניברסליים.

נקטתי במירווח הזמן של עשרות שנים, כיון שבעיכול ניצוצות אלו ובהפנמתם חובה עלינו להיות זהירים, לבל נתקדם מהר מדי. יש בין הניצוצות כאלה שעדיין לא בשלים דיים. לכאורה, בשלותם של הניצוצות יכולה להיבחן בגודלה וכמותה של הקבוצה היהודית האותה באידיאולוגיה שחרתה על דיגלה את הערכים של הניצוץ הזה.

ה. האידיאולוגיות, ניצוצותיהן וקליפתן

עשרות השנים הבאות צריכות אפוא להיות מוקדשות לעיכול ולהפנמת הניצוצות שיש בכל מיני תנועות ואידיאולוגיות שהיהודים משתתפים בהן. עלינו לנתח אידיאולוגיות אלו, להבין את הניצוצות שבהן ולהחיות אותן ביהדות. לשם כך עלינו לבחון שלושה סוגי אידיאולוגיות: אלו שכבר קלטנו מתוכן ניצוצות; אלו שהציבור הדתי כבר מסכים לכך שיש בהן ניצוצות להשלמת היהדות בת זמננו; ואלו שלדעתי הניצוץ קיים בהן, גם אם אין הדבר מוסכם על הכל. באופן טבעי, אין בפינו תשובה לכל בעיה, ולבסוף יוותרו אידיאולוגיות שהניצוץ האלוקי שבהן אינו גלוי לנו לעת עתה. הזהירות דורשת מאיתנו להצביע בכל מקרה מהי הקליפה הנלווית אל הניצוץ, ואשר אותה אל לנו לקלוט. אני כולל בכלל קליפות אלו את עצם הרעיון הפסול של הדגשת אידיאה מסויימת עד כדי פולחן והאלחה. בטבלאות דלהלן נהיה פטורים מלציין קליפה זו בכל פעם, ודי בהזכרתה כאן.

כאמור, האידיאולוגיה היחידה שכבר קלטנו ממנה את מירב הניצוצות הינה הציונות. הניצוץ שבה הוא חיים לאומיים בארץ-ישראל, ואילו קליפתה היא הקריאה להיות ככל הגויים. לצורך הקטגוריות האחרות אאלץ במאמר קצר זה להסתפק בפסוקיות ובראשי פרקים בלבד. הקורא הנבון ידע אל נכון להרחיב ולבאר כל פסוקית שכזו.

1. אידיאולוגיות שיש בהן ניצוצות מוסכמים

האידיאולוגיה	הניצוץ	הקליפה
סוציאליזם	- צדק חברתי - הגנת שכבות חלשות	תפיסת רבדים חומריים כבסיס של חיים, ורוחניות – כ"תוספת"
מדעי הטבע	- רצון הבנת העולם	הבנת כל העולם

הקליפה	הניצוץ	האידיאולוגיה
באופן סיבתי ולא תכליתי, רדוקציוניזם	(כאובייקט) - חיפוש אמת, דיון אובייקטיבי בין תיאוריות שונות	
שלילת ערכים מוסריים ברדיפה אחרי חווייה אמוציונלית חזקה	- רצון להבנה עצמית של האדם (כסובייקט) - ערך של יצירתיות - חווייה אמוציונלית (קתרסיס)	אומנות
שלילת קיום אמת	- חשיבותו של ספק, שלילת אמונה עיוורת - שבירת אמונה פרימיטיבית - אחריותו של אדם על מעשיו	כפירה
זיתורים	- רצון להקדיש כוח לחיים ולא למלחמה	שלום
"לשומרה" נגד "לעובדה"	- "לעבדה ולשמרה"	אקולוגיה
"כוחי ועוצם ידי"	- מצות "וכבשה"	"טכנופיליה" (=אהבת טכנולוגיה; =התפעלות מיכולת של האדם לשלוט על העולם טכנולוגיה

2. אידיאולוגיות בעלות ניצוצות בלתי מוכרים

הקליפה	הניצוץ	האידיאולוגיה
שינוי וולונטרי	- רגש פנימי חשוב יותר משמירה פורמלית - חשיבות התפתחות באמונה ובדת - התאמה לתקופה	יהדות רפורמית
(ברור)	- אחזות אנושית - מוסר דרישות רוחניות כלליות חשובות יותר מפרטי מצוות מעשיות	נצרות
	- נגד כפייה, התנהגות לפי מצפון - חשיבות של אינדיבידואליות - פרטיות	זכויות האדם
	- לפי בחירה, ולא לפי כפייה	הפרדת דת מהמדינה
	חרות	חרות
שלילת "עם מיוחד"	"אשר יאמרו: רק עם חכם ונבון גוי הגדול הזה"	תפיסת ישראל בתוך שורת העמים
הורדת הערך של כלל האומה לכדי משרת צרכי אינדיבידואום	העלאת ערך האדם, פרט	קוסמופוליטיזם

הקליפה	הניצוץ	האידיאולוגיה
	- הערכה של התקדמות העולם - חיוני כדי להיות אור לגויים	מעורבות בחיי עולם מערבי מודרני, אנטי-הסתגרות
	תפיסת התפתחויות של טקסטים דתיים	ביקורת המקרא
נוק לחיי עם ישראל	ערך של חירות לאומי; "בצלם"	"נגד כיבוש שטחים"
מותירנות	אהבה	אהבה חופשית, היפי
תפיסה סיבתית של האדם	עולמה של הנפש הלא רציונלי	פרוידיזם
	"ברא עולמו כדי להיטיב לנבראים"	הומניזם
	תפיסה כוללת [=הוליסטית], מיסטית של העולם	אסטרולוגיה
		פמיניזם
"דמוקרטיה של כל אזרחי מדינה" – ולא רק עם ישראל	- "בצלם אלקים ברא את האדם" - "קול המון כקול ש-די"	דמוקרטיה
הרס הציונות	- ערך החיים עולה על כל ערך אידיאולוגי - חירות, הכול צריך לבוא מבפנים בלי כל כפייה	פוסט-ציונות "חיים טובים נורמליים בלי אידיאולוגיה"
כפייה	- תפיסת העם כגוף אחד	"מדינה קורפורטיבית"
התנגדות כללית ליהדות	למצוא חן בעיני אלוקים ואדם	רגש "אנטי-חרדיות" עד כדי "שנאה"

כאמור, קיימות אידיאולוגיות מסוימות שעם כל המאמץ והרצון לא יכול הייתי למצוא בהן ולו ניצוץ חיובי אחד. כך, למשל: היתר להומוסקסואליות, איסלם, אמונות הודיות, בודהיזם, צון, פארא-פסיכולוגיה.